ePublishing
EKT ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

The Gleaner

Vol 19 (1993)

In Memoriam of C. Th. Dimaras

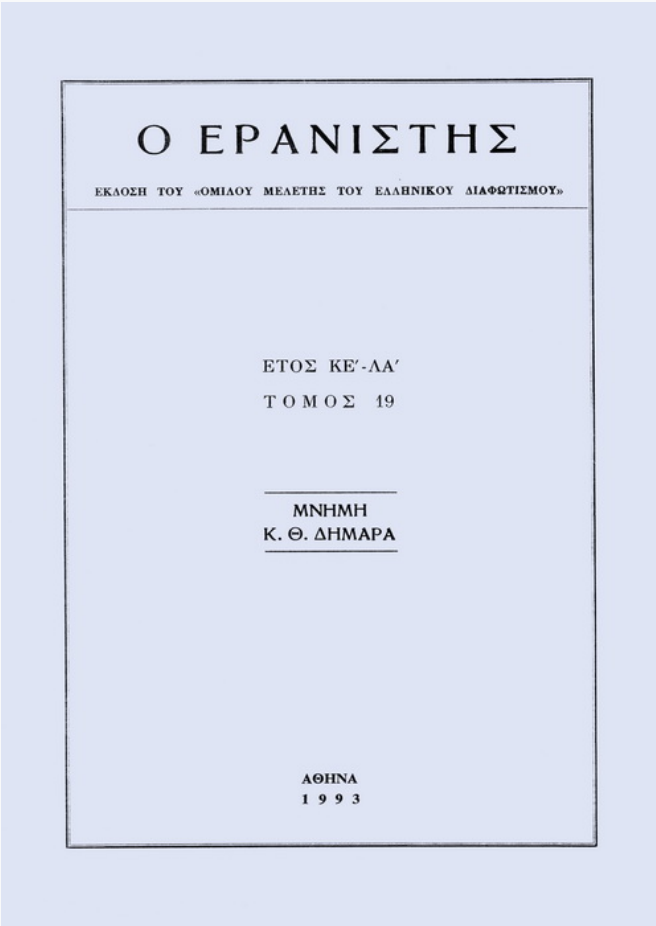
Ο ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ «ΟΜΙΛΟΥ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ»

ΕΤΟΣ ΚΕ'-ΛΑ'

ΤΟΜΟΣ 19

ΜΝΗΜΗ
Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑ

ΑΘΗΝΑ
1993

Τα "Βασιλικά" (έκδ. Fabrotus) στην Κωνσταντινούπολη

Δημήτρης Γ. Αποστολόπουλος

doi: 10.12681/er.274

To cite this article:

Αποστολόπουλος Δ. Γ. (1993). Τα "Βασιλικά" (έκδ. Fabrotus) στην Κωνσταντινούπολη. *The Gleaner*, *19*, 330–332. https://doi.org/10.12681/er.274

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 18/06/2025 00:29:15

σσ. 2-19: HOMILIA PRIMA (ΟΜΙΛΙΑ ΠΡΩΤΗ).[15]
σσ. 20-35: HOMILIA SECUNDA (ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΥΤΕΡΑ).[16]
σσ. 36-51: HOMILIA TERTIA (ΟΜΙΛΙΑ TRITH [sic]).[17]
σσ. 52-63: HOMILIA QUARTA (ΟΜΙΛΙΑ ΤΕΤΑΡΤΗ).[18]
σσ. 64-79: HOMILIA QUINTA (ΟΜΙΛΙΑ ΠΕΜΠΤΗ).[19]
σσ. 80-89: ORATIO PRIMA (ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ).
σσ. 90-97: ORATIO SECUNDA (ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ).
σσ. 98-113: HOMILIA SEXTA (ΟΜΙΛΙΑ ΕΚΤΗ).
σσ. 114-131: HOMILIA SEPTIMA (ΟΜΙΛΙΑ ΕΒΔΟΜΗ).
σσ. 132-147: HOMILIA OCTAVA (ΟΜΙΛΙΑ ΟΓΔΟΗ).
σσ. 148-165: HOMILIA NONA (ΟΜΙΛΙΑ ΕΝΝΑΤΗ).
σσ. 166-187: HOMILIA DECIMA (ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΚΑΤΗ).
σσ. 188-203: HOMILIA UNDECIMA (ΟΜΙΛΙΑ ΕΝΔΕΚΑΤΗ).
σσ. 204-227: HOMILIA DUODECIMA (ΟΜΙΛΙΑ ΔΥΟΔΕΚΑΤΗ).[20]
σσ. 228-245: HOMILIA DECIMATERTIA (ΟΜΙΛΙΑ ΤΡΙΣΚΑΙΔΕΚΑΤΗ).[21]
σσ. 246-263: HOMILIA DECIMA QUARTA (ΟΜΙΛΙΑ ΤΕΣΣΑΡΕΣΚΑΙΔΕΚΑΤΗ).[22]
σσ. 264-285: HOMILIA DECIMA QUINTA (ΟΜΙΛΙΑ ΠΕΝΤΕΚΑΙΔΕΚΑΤΗ).
σσ. 286-305: HOMILIA DECIMA SEXTA (ΟΜΙΛΙΑ ΕΚΚΑΙΔΕΚΑΤΗ).

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΣΦΟΙΝΗ

ΤΑ "ΒΑΣΙΛΙΚΑ" (ἔκδ. Fabrotus) ΣΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ

ΕΙΝΑΙ ΓΝΩΣΤΟ ΟΤΙ ἡ πρώτη ἔντυπη ἔκδοση τῶν «Βασιλικῶν», ἡ ὁποία ἔγινε στὸ Παρίσι τὸ 1647,[1] κυκλοφόρησε καὶ στὸ χῶρο τῆς «καθ' ἡμᾶς

15. Πβ. τὴν μετάφραση τοῦ Ἱερώνυμου Τυπάλδου (Φώσκολος, *ὅ.π.*, ἀρ. 10).

16. Πβ. τὶς μεταφράσεις τοῦ Ἱερώνυμου Τυπάλδου (*στὸ ἴδιο*) καὶ τοῦ Gregorius Arena (Παπαδόπουλος, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία*, ὅ.π., τ. 2, ἀρ. 495).

17. Πβ. τὶς μεταφράσεις τῶν Μελέτιου Τυπάλδου καὶ Ἰω. Πατούσα (Legrand, *ὅ.π.*, ἀρ. 11 καὶ 13).

18. Πβ. τὴ μετάφραση τοῦ Μελέτιου Τυπάλδου (Legrand, *ὅ.π.*, ἀρ. 14).

19. Πβ. τὴ μετάφραση τοῦ Μελέτιου Τυπάλδου (*στὸ ἴδιο*).

20. Πβ. τὴ μετάφραση τοῦ Ἀνδρέα Γκρίττη Τυπάλδου (Φώσκολος, *ὅ.π.*, ἀρ. 12).

21. Πβ. τὴ μετάφραση τοῦ Ἀνδρέα Γκρίττη Τυπάλδου (*στὸ ἴδιο*).

22. Πβ. τὶς μεταφράσεις τοῦ Ἀλ. Ἀνδρούτσιου (Legrand, *ὅ.π.*, ἀρ. 34) καὶ τοῦ Δημ. Γεωργούλλιου (Παπαδόπουλος, «Προσθῆκες», *ὅ.π.*, ἀρ. 49).

1. C. A. Fabrotus, *Τῶν Βασιλικῶν Βιβλία Ξ'. Βασιλικῶν Libri Lx. In Vii tomis divisi. Latine vertit et graece edidit*, Παρίσι 1647.

'Ανατολῆς», καὶ θεωρούσαμε ὡς τώρα ὅτι τὰ πρῶτα ἀντίτυπά της ἔφθασαν στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες.[2] Μιὰ μαρτυρία ὡστόσο τοῦ Χρύσανθου Νοταρᾶ, ἀνέκδοτη καὶ ἀθησαύριστη ὅσο γνωρίζω, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ προσδιορίσουμε ὅτι στὴν Κωνσταντινούπολη ἔφθασε τὸ πρῶτο ἀντίτυπο· καὶ ὁ Χρύσανθος ἦταν ἐκεῖνος ποὺ τὸ ἔφερε. Καὶ ἀκόμη, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι οἱ δύο ἑπόμενοι βιβλιόφιλοι ποὺ ζήτησαν καὶ ἀπέκτησαν τὴν ἔκδοση τοῦ Παρισιοῦ ἦταν ὁ Κωνσταντῖνος Basarab Brăncoveanu, βοεβόδας τότε τῆς Βλαχίας, καὶ ὁ Νικόλαος Μαυροκορδάτος, «Βυζάντιος».

Ἡ μαρτυρία τοῦ Χρύσανθου Νοταρᾶ σώζεται στὸ ἔργο του «Προθεωρία εἰς τοὺς νόμους» ἢ —σύμφωνα μὲ μιὰ ἄλλη ἐπιγραφή του— «Εἰσαγωγὴ πάνυ ὠφέλιμος καὶ σχεδὸν ἀναγκαία εἰς τοὺς νόμους» ποὺ συνέγραψε τὸ 1722 στὴν Ἱερουσαλήμ.[3] Στὸ μελέτημά του αὐτὸ ὁ Χρύσανθος, ὅταν ἀναφέρεται στὸ νομοθετικὸ ἔργο τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, γράφει γιὰ τὴν παρισινὴ ἔκδοση τῶν «Βασιλικῶν».

[Τὰ] *Βασιλικά, τὰ ὁποῖα ἐτυπώθησαν εἰς τόμους οὐ πρὸ πολλῶν χρόνων ὁλόκληρα μὲ λατινικὴν φράσιν ἐξ ἐναντίας τῶν ἑλληνικῶν εἰς Γαλλίαν ἐν Παρισίοις, τὰ ὁποῖα ὄντες ἡμεῖς ἐκεῖσε ἐν ἔτει ,αψ'* [1700] *τὰ ἠγοράσαμεν, καὶ π ρ ώ τ ω ς τὰ ἐφέραμεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, μετέπειτα δὲ ἐφρόντισαν, καὶ τὰ ἀπόκτησαν καὶ ἄλλοι αὖθις δι' ἡμῶν, ὡς ὁ ἀοίδιμος ἡγεμὼν τῆς Οὐγγροβλαχίας Βασσαράβα βοεβόδας, καὶ ὁ νῦν θείῳ ἐλέει ἡγεμονεύων ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ κύριος Νικόλαος 'Αλεξάνδρου βοεβόδας.*

Ἡ μαρτυρία τοῦ Χρύσανθου, μολονότι συντάσσεται 22 περίπου χρόνια μετὰ τὰ γεγονότα ποὺ ἀφηγεῖται, δὲν παρουσιάζει κάποια ἀνακολουθία: τὸ 1700 ὁ Χρύσανθος ἦταν ὄντως στὸ Παρίσι· ὁ Κωνσταντῖνος Basarab ἦταν τότε ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ ὁ «Νικόλαος 'Αλεξάνδρου», ποὺ τὸ 1722 ἡγεμόνευε στὴν ἴδια ἐπαρχία, δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν Νικόλαο Μαυροκορδάτο, γιὸ τοῦ ἐξ ἀπορρήτων. Στὴ βιβλιοθήκη μάλιστα τῆς οἰκογένειας ἔχει ἐντοπιστεῖ καὶ καταγραφεῖ ἀντίτυπο τῆς ἐκδόσεως Fabrotus τῶν «Βασιλικῶν».[4]

Ἡ μόνη παραχώρηση ποὺ ἴσως κάνει ὁ Χρύσανθος τὸ 1722, ὅταν συντάσσει τὴ μαρτυρία του, εἶναι νὰ προσγράψει στὸν εἰκοσάχρονο, τὸ 1700, Νικόλαο τὴν ἐπιθυμία νὰ ἀποκτήσει ἀντίτυπο τῆς ἔκδοσης τῶν «Βασιλι-

---

2. Βλ. πρόχειρα Π. Ι. Ζέπος, «Εἰσαγωγὴ στὸ "Νομικὸν Πρόχειρον, συνταχθὲν ὑπὸ Μιχαὴλ Φωτεινοπούλου εἰς Βουκουρέστιον (1765-1777)"», *Ἐπετηρὶς Κέντρου Ἐρεύνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου* 24-26 (1977-79), σ. xlii. σημ. 2.

3. Τὸ ἔργο παραδίδεται μὲ τὴν πρώτη ἐπιγραφὴ στὸ χφ 612 τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου στὴν Κωνσταντινούπολη (φ. 1r-52v)· μὲ τὴ δεύτερη, στὸ χφ 308 (588) τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας στὸ Βουκουρέστι (σ. 351 κ.ἑ.). Τὸ ἀπόσπασμα ποὺ δίνω στὴ συνέχεια προέρχεται ἀπὸ τὸ χφ ΜΠΤ 612, φ. 51v· τὸ χειρόγραφο τοῦ Βουκουρεστίου δὲν τὸ ἔχω δεῖ.

4. Βλ. ἀναλυτικὰ V. Georgesco, «Les ouvrages juridiques de la Bibliothèque des Maurocordato», *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 18 (1969), σ. 206.

κῶν» καὶ ὄχι στὸν λόγιο καὶ διάσημο πατέρα του. Παραχώρηση ὅμως ποὺ εὔκολα μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Χρύσανθος ἤθελε νὰ προβάλει τὴν παιδεία τοῦ μαθητῆ του πού, τὸ 1722, ἦταν βοεβόδας τῆς Βλαχίας.

Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΝΕΟΛΟΓΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ "ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΧΕΔΗ"

ΣΤΟ ΕΡΓΟ "ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΧΕΔΗ" πού, γραμμένο μὲ τὸ χέρι τοῦ Σέργιου Μακραίου τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1768, παραδίδεται στὸν χειρόγραφο κώδικα 651 τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου στὴν Κωνσταντινούπολη[1] ἐντόπισα ὀκτὼ νεολογισμούς. Τὸ ἔργο δὲν ἔχει ἐκδοθεῖ, ἔτσι ὁ Στέφανος Κουμανούδης, ὁ ὁποῖος κατέγραψε τὸν 19ο αἰώνα νεολογισμοὺς «ὑπὸ τῶν λογίων πλασθέ[ντας] ἀπὸ τῆς Ἁλώσεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων» ἀντλώντας ὑλικὸ ἀπὸ δημοσιευμένα κείμενα, δὲν χρησιμοποίησε τὴν ἀνέκδοτη «Πολιτικὴ σχέδη».[2] Ἡ καταγραφὴ ὡστόσο τῶν νεολογισμῶν ποὺ περιέχονται καὶ χρήσιμη καθεαυτὴ εἶναι, καὶ θὰ μᾶς ἐπιτρέψει νὰ γνωρίσουμε καλύτερα ἕνα ἔργο ποὺ ἔχει μείνει ὡς σήμερα ἀθησαύριστο.

Ὁ τρόπος ποὺ παρουσιάζω τοὺς νεολογισμοὺς εἶναι ὁ ἀκόλουθος: δίνω ὁλόκληρο τὸ σχετικὸ χωρίο καὶ τονίζω μὲ ἀραίωση τὴ λέξη ποὺ ἐνδιαφέρει. Στὴ συνέχεια σημειώνω προγενέστερες ἀναγραφές της.

α' Τῇ δὲ ἡλικίᾳ, περὶ τοὺς λόγους οἱ μὲν νέοι φαίνονται πρόχειροι, εὔπιστοι... Οἱ δὲ προβεβηκότες, ἀμφισβητοῦντες, ὑ π ο δ ι σ τ ά ζ ο ν τ ε ς, ταχύποπτοι... Οἱ δὲ μέσοι κατ' ἄμφω, ἀλλ' ὡς μηδὲν ἄγαν τὰ πλεῖστα.

Τούτων γοῦν ἁπάντων ἐπιλογιζομένων συμβάλλοι ἄν τις ὡς ἔχοι τὰ λεγόμενα καὶ ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν, διασκοπῶν καὶ π ρ ο σ ε π ι δ ι α γ ι ν ώ σ κ ω ν καὶ τὰς τῶν εἰρημένων συνεμπτώσεις καὶ κατ' ἀλλήλων ἀ ν τ ι π ε ρ ι π τ ώ σ ε ι ς καὶ ἐξωθήσεις, οὕτω γὰρ εἰ μὴ τὸ ἀκριβές, τὸ εἰκὸς μέντοι ὑπολάβοι.[3]

Τὸ ρῆμα «ὑποδιστάζω» εἶναι νεολογισμός· ὁ Κουμανούδης ἔχει καταγράψει τὸ οὐσιαστικὸ «ὑποδισταγμὸς» ὡς προερχόμενο ἀπὸ τὴ *Λογικὴ* τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως. Στὸ ἴδιο ὡστόσο κείμενο ποὺ ἐκδόθηκε στὴ Λιψία τὸ 1766 ὑπάρχει καὶ τὸ ρῆμα «ὑποδιστάζω» ποὺ διέφυγε τῆς προσοχῆς τοῦ Κουμανούδη.[4]

---

1. Βλ. πρόχειρα Δ. Γ. Ἀποστολόπουλος, «Ἕνα δοκίμιο Πολιτικῆς τοῦ 1768», *Τὰ Ἱστορικὰ* 7 (1990), τχ. 12-13, 113.

2. Στ. Α. Κουμανούδης, *Συναγωγὴ νέων λέξεων*, Ἀθήνα 1900· ἀνατύπωση μὲ προλεγόμενα Κ. Θ. Δημαρᾶ, Ἀθήνα 1980.

3. ΜΠΤ 651, σ. 521-522.

4. Εὐγένιος Βούλγαρης, *Ἡ Λογικὴ ἐκ παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων συνερανισθεῖσα*, Λιψία 1766, σ. 319.